

GALERIA WSPÓŁCZESNA

KLUB MIĘDZYNARODOWEJ
PRASY I KSIĄŻKI „RUCH”

REMINISCENCJE

WRZESIEŃ 1966

GMACH TEATRU WIELKIEGO
WARSZAWA PL. ZWYCIĘSTWA 9

JÓZEF SZAJNA

Pokaz „Reminiscencje” Józefa Szajny jest pierwszą w Warszawie prezentacją twórczości plastycznej znanego scenografa, reżysera i malarza, współtwórcy Teatru Ludowego w Nowej Hucie i kierownika tej placówki w latach 1963—1966.

Pokaz tak został pomyślany, by obejmując obie główne dziedziny aktywności artysty, odsłaniał to co je wiąże od wewnątrz: ich jednorodność emocjonalną i wyobraźniową. Patrząc na obrazy Szajny, dostrzec można działanie tych samych dwóch czynników, które istotne są dla wizualnego formowania się jego scenicznych przestrzeni i postaci dramatu. Myślę tu o materii malarskiej i o kojarzeniu wyobrażeń przedmiotowych. W obrazach gęstość i ruch materii, jej nabrzmiewanie w bryłowate gruzły i zanikanie w gładkiej płaszczyźnie tła, jej chropawość, wystrzępienia, miejsca wypalone — wszystko to jest jakby wcieleniem procesu nieustającego powstawania i rozpadu formy, upostaciowaniem zmagających się ze sobą sił kreacji i destrukcji. Z tego wrzenia samej substancji obrazu wynurzają się kształty znaczące: zarysy postaci lub ich szczątki, głowy, torsy, ramiona, przedmioty lub ułamki przedmiotów, materiały realne i pospolite jak drewno, gips, szmaty czy wióry. Tak życie materii malarskiej wiąże się z życiem form znaczących, ruchliwy chaos wydobywa je z siebie i znowu pogrąża, stwarza i poddaje zniszczeniu. Formy te i konkrety materialne działają na siebie wzajem swym wyglądem i znaczeniem: wynurzone z zamętu ciała, twarze, przedmioty, zyskują sens sym-

boliczny, stają się znakami ludzkiego losu, ludzkiej egzystencji. Podobnie jak obrazy malarskie kształtuje Szajna swoje projekty krajobrazów i figur scenicznych. Nie ma w nich nic z grafiki użytkowej, z rzeczowej estetyczno-technicznej informacji dla teatralnych krawców i stolarzy. To przede wszystkim sugestywne malarsko-poetyckie wizje obszaru, w którym rozegra się dramat, i istot ludzkich, którym wypadnie działać w tym obszarze.

Eksponowane kostiumy i rekwizyty oraz plansze fotograficzne ze spektaklów Szajny świadczą o skuteczności takiego projektowania, którego istotą jest wyobraźniowa, a nie rzemieślniczo-techniczna definicja postaci i przestrzeni.

W przestrzeni rzeczywistej zrealizował artysta część osobną wystawy pod nazwą „Reminiscencje 1939—1945”. Jest to układ złożony z przedmiotów realnych oraz płaskich form i sylwet, a także z powiększonego obrazu dokumentalnej fotografii i pisma. Organizacja przestrzenna, działanie światła i współbrzmienie muzyki skomponowanej przez Bogusława Schäffnera — spełnia tu jakby funkcję substancji malarskiej w obrazie: z zagmatwanej całości układu występują kształty znaczące o różnej sile i różnym sposobie oddziaływania. „Reminiscencje” to w sensie tematycznym epitafium poświęcone pamięci artystów krakowskich, aresztowanych w 1942 roku i wysłanych do obozu w Oświęcimiu, skąd niewielu tylko powróciło. Układ Szajny opiera się na realiach związanych z tym tematem, ale nie ma właściwości ilustracyjnych. Jest on raczej metaforycznym spiętrzeniem przedmiotów i wyobrażeń. Obozowa fotografia głowy starego rzeźbiarza Ludwika Pugeta widoczna na wstępie poprzez wykroj będący jakby miejscem pustym po tej postaci — ma dzięki powiększeniu i ustawieniu wprost na podłodze zwięzłą i dramatyczną wymowę posągu, zachowując równocześnie wszelkie cechy urzędowego, tandetnego zdjęcia. Prawie abstrakcyjne sylwety-popiersia i puste po nich wykroje wnikają w przestrzeń pełną malarskich i rzeźbiarskich rekwizytów. Z ciemnej wnęki rzeźbiarskie szkieletowe figury-stelaże sklecone z drutów i drewna — występują tłumnie trochę na podobieństwo rzeszy figur alegorycznych w „Melancholii” Malczewskiego. Na tle ogromnej zniszczonej śladami ognia karty spisu obozowego, kilkanaście stłoczonych stalug przypomina ciemnymi sylwetami krzyże cmentarne. Sposób operowania skalą, światłem, sytuacją przestrzenną, różnorodnością materialną poszczególnych przedmiotów — sprawia, że to co konkretne ulega odrealnieniu, to co oczywiste nabiera znaczeń złożonych, a to co naturalistyczne staje się budulcem metafory. I zdarza się to, co zdarza się zawsze z autentycznymi dziełami wyobraźni: rzecz zachowując związek z tematem wybranym, przerasta granice jego tragicznej faktografii, odsłania jej sens ogólniejszy, mówi poprzez nią coś jeszcze, coś więcej.

Janusz Bogucki

JÓZEF SZAJNA

Józef Szajna, ur. w Rzeszowie, żyje i pracuje w Krakowie. Lata okupacji spędził w obozach koncentracyjnych Oświęcim-Buchenwald. Studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, gdzie uzyskał dyplomy na wydziałach Scenografii i Grafiki w latach 1952—1953. Jest współtwórcą awangardowego teatru w Nowej Hucie, a od 1963 do 1966 jego dyrektorem i kierownikiem artystycznym. Przedstawieniem „Puste pole” T. Hołuja, we własnej reżyserii i scenografii, reprezentuje polski teatr na międzynarodowym festiwalu teatrów stałych we Florencji w 1965 roku. Za scenografię do sztuki C. Gozziego „Księżniczka Turandot” i F. Werffla „Jakobowski i pułkownik” wystawianych na międzynarodowym festiwalu w Teatrze Narodów w Paryżu, uzyskał wyróżnienie I. T. I. w r. 1958. Obecnie jest reżyserem i scenografem w Teatrze Starym i wykładowcą w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, współpracuje z wieloma teatrami w Polsce. WYSTAWY MALARSTWA INDYWIDUALNE: Kraków 1958, 1962, 1966, Rzeszów 1964, Florencja 1965, Padwa 1966, Mediolan 1966, Rzym 1966. WYSTAWY ZBIOROWE: Warszawa 1958, 1961, Kraków 1960, 1963, 1964, 1965, Rzeszów 1965, 1966, 1967, Budapeszt 1962, Sofia 1962. UDZIAŁ W WYSTAWACH SCENOGRAFII: Polskie Dzieło Plastyczne w XV-lecie PRL — Warszawa 1965, Wystawa polskiego teatru i scenografii w Tokio 1963, Wystawa polskiego teatru i scenografii w Wenecji 1965, Międzynarodowa wystawa scenografii w Baden-Baden, Oslo, Zurich 1965, Międzynarodowa wystawa scenografii Quadrinnale — Praga 1967, Wystawa polskiej scenografii w Paryżu, Nancy 1967, Kraków 1968. DZIEŁA w ZBIORACH: Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Teatralnego w Warszawie, Muzeum w Rzeszowie, Ministerstwa Kultury i Sztuki, Rady Narodowej m. Krakowa, w zbiorach prywatnych w kraju i zagranicą. NAGRODY: Nagroda Krytyki Warszawa 1957, Nagroda Artystyczna Nowej Huty 1959, I-sza Nagroda Ogólnopolskiego Festiwalu Filmów Krótkometrażowych Kraków 1962, Nagroda zespołowa Festiwalu Teatralnego Polskich Sztuk Współczesnych Wrocław 1962, Nagroda III stopnia Ministra Kultury i Sztuki. Za pracę artystyczną odznaczony Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką Miasta Krakowa.

SPIS PRAC

obrazy

1. Obraz ze skórą	1962	technika mieszana	100 × 100 cm
2. Dramat	1963	technika mieszana	100 × 100 cm
3. Ślady	1964	technika mieszana	100 × 36 cm
4. Summa	1966	technika mieszana	100 × 100 cm
5. Epitafium I	1966	technika mieszana	110 × 120 cm
6. Apoteoza II	1967	technika mieszana	120 × 120 cm
7. Zapomnienie	1968	technika mieszana	120 × 120 cm
8. Epitafium	1968	technika mieszana	120 × 110 cm
9. Odzyskane	1968	technika mieszana	120 × 120 cm
10. Epitafium III	1968	technika mieszana	120 × 100 cm
11. Dwoje	1968	technika mieszana	120 × 100 cm
12. Pojawienie	1968	technika mieszana	120 × 100 cm

projekty scenograficzne

1. Postać I	1962	collage	67 × 42 cm
2. Zastona II	1962	technika mieszana	47 × 55 cm
3. Postać III	1962	collage	66 × 44 cm
4. Postać IV	1962	technika mieszana	66 × 44 cm
5. Postać V	1962	collage	66 × 44 cm
6. Postać VI	1962	collage	66 × 42 cm
7. Osip — Rewizor Gogola	1963	collage	70 × 48 cm
8. Kupiec — Rewizor Gogola	1963	collage	70 × 48 cm
9. Parobek — Rewizor Gogola	1963	collage	70 × 48 cm
10. Puste pole — T. Hołuja	1964	technika mieszana	47 × 68 cm
11. Antygona — Sofoklesa	1964	technika mieszana	42 × 68 cm
12. Szalona lokomotywa — Witkacego	1964	technika mieszana	66 × 96 cm
13. Postać II	1964	technika mieszana	63 × 97 cm
14. Postać z rękawiczką	1963	collage	63 × 97 cm
15. Nowe Wyzwolenie — Witkacego	1964	collage	70 × 96 cm
16. Plener do sztuki nienapisanej II	1965	technika mieszana	49 × 64 cm
17. Plener do sztuki nienapisanej II	1965	technika mieszana	65 × 95 cm
18. Plener do sztuki nienapisanej III	1965	technika mieszana	72 × 100 cm
19. Dialog	1965	technika mieszana	50 × 66 cm
20. Dekoracja do Fausta	1965	technika mieszana	80 × 60 cm
21. Parasol małej tragedii — Majakowskiego	1966	technika mieszana	40 × 57 cm
22. Plener pulsujący	1966	technika mieszana	64 × 92 cm
23. Oni — Witkacego	1967	technika mieszana	40 × 57 cm
24. Nowe wyzwolenie — Witkacego	1967	technika mieszana	70 × 96 cm
25. Postać VIII	1967	technika mieszana	67 × 96 cm
26. Plener nocy	1967	technika mieszana	66 × 97 cm
27. Postać IX	1967	technika mieszana	64 × 96 cm
28. Postać z kółkiem	1968	technika mieszana	96 × 100 cm
29. Noc Walpurgii	1969	technika mieszana	45 × 59 cm
30. Noc Księżycy	1969	technika mieszana	42 × 53 cm
31—36. Postacie	1969	collage	41 × 29 cm

Mefisto — kostium
„Niemożność” — „Protezy” — układ przedmiotów
„Zdarzenia” — układ manekinów i przedmiotów

Fotografie realizacji teatralnych

Układ przestrzenny „reminiscencje 1939—1945”

REPRODUKCJE →

Reminiscencje 1939—1945 (fragment)

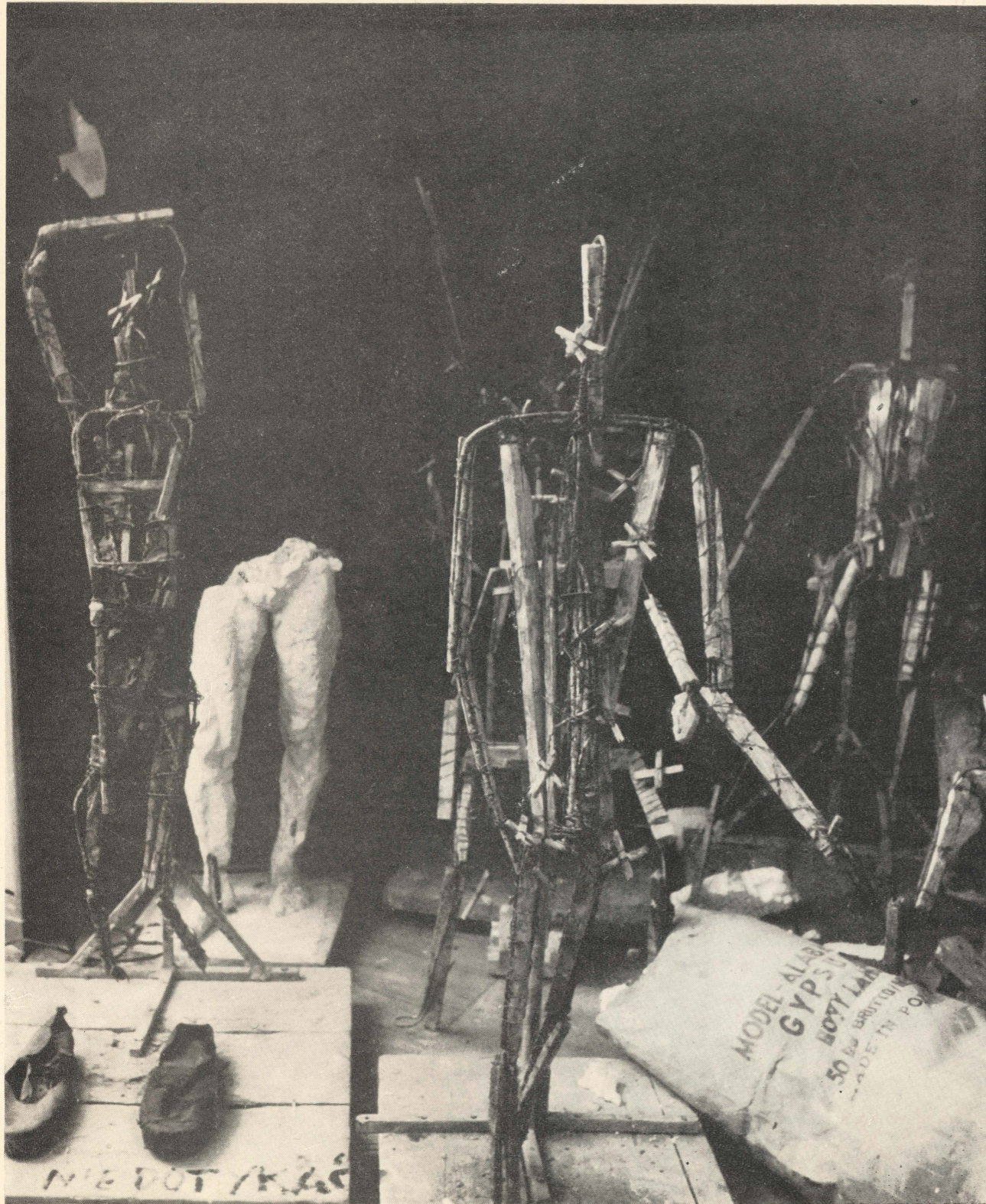
Reminiscencje 1939—1945 (fragment)

Reminiscencje 1939—1945 (fragment)

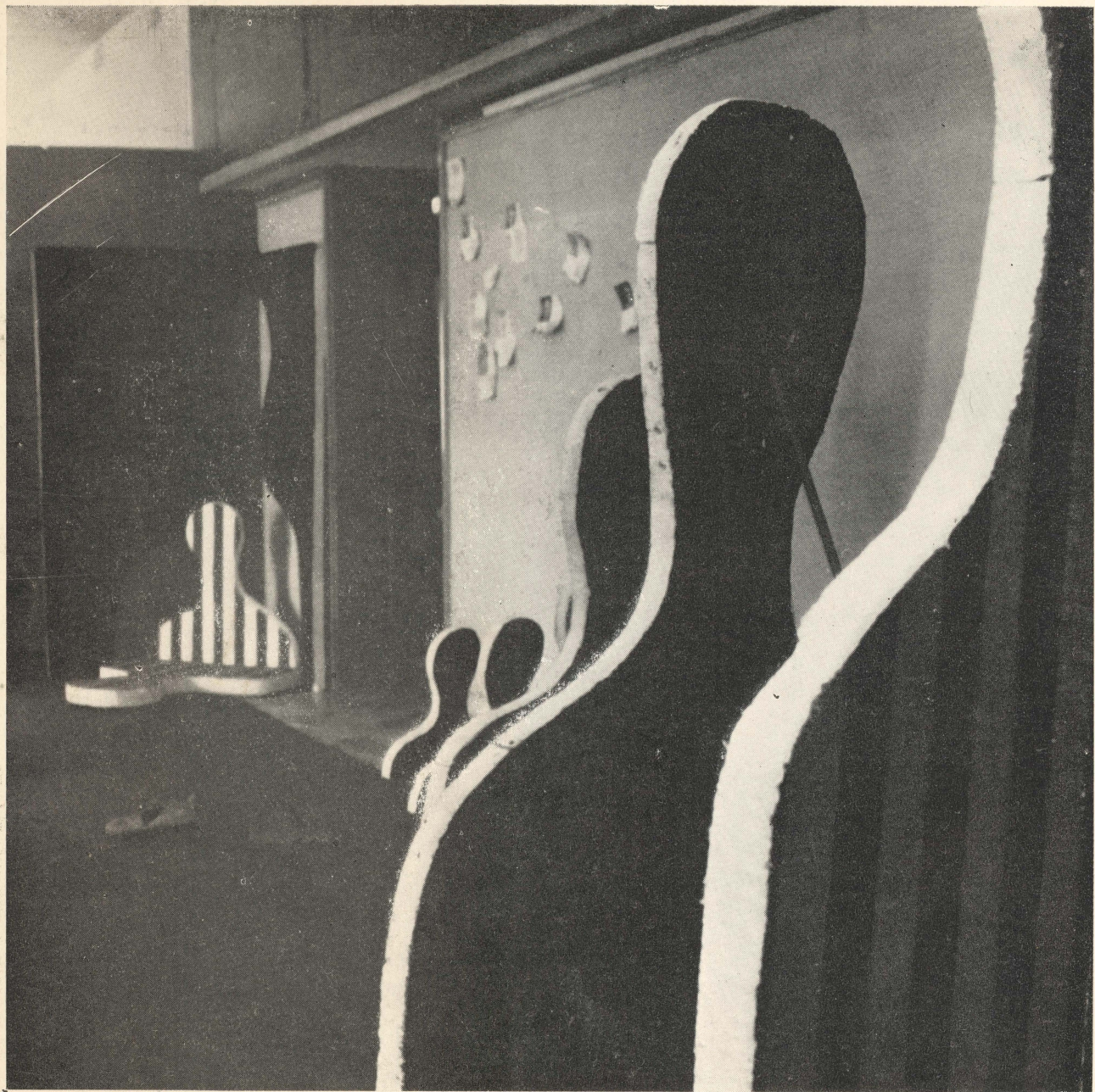
Reminiscencje 1939—1945 (fragment)

Reminiscence II 1968

Epitafium II 1968

Zdarzenia

Projekt okładki
CIEŚLEWICZ

WR

Projekt okładki
CIEŚLEWICZ

CR